

УДК 330.8: 338.2

DOI 10.33111/sedu.2019.45.107.115

*Мельник Оксана Володимирівна**

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ КАПІТАЛОУТВОРЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. У статті представлено результати розширення елементного складу ланцюжка капіталотворення та змістовних меж трактування економічної цінності. Традиційний елементний ланцюжок капіталотворення представлено у єдності взаємозв'язку із здатностями, що визначає можливості підприємства, як форми організації капіталу, забезпечувати формування та зростання результатів. Сутність економічної цінності розкрито за критеріям корисності, змістозначущості, можливостей та вартості, що дозволило упорядкувати ціннісні результати у просторі капіталотворення.

Ключові слова: капіталотворення, цінність; можливості; здатності; ресурси; корисність; вартість.

Вступ. Пошук шляхів зміцнення конкурентних позицій економіки України на світовому ринку є однією з найбільш актуальних проблем вітчизняної економіки. Досвід останніх десятиліть у даному контексті наочно демонструє успіхи органічного сільськогосподарського сектору, перспективність і вагомість якого посилюється з року в рік — Україна на світовому ринку харчових продуктів розглядається саме як виробник і постачальник органічних продуктів харчування. З іншого боку, питання збільшення експорту органічної продукції набуває все більшої контроверсійності, оскільки експортується переважно органічна сировина, а не органічні продукти глибокої переробки, а система збору об'єктивних статистичних даних, аналіз яких дозволив би визначити характер і силу впливу збільшення експорту органічної продукції на темпи росту ВВП, в Україні ще не сформована.

У вітчизняній економічній літературі проблематика формування ринку органічних продуктів харчування в основному представлена аналітичними дослідженнями стану виробництва органічної продукції, оцінки можливостей розвитку вітчизняного органічного сектору та експортних перспектив останнього. Різним аспектам зазначеної проблеми приділяли увагу Н. Ю. Буга, І. Г. Яненко [4], Д. С. Захарова [5], І. А. Білоткач [10], Ю. О. Лупенко [11], Ю.С. Завадська [17] та багато інших. Перспективи посилення експортних конкурентних переваг виробництва органічної продукції та можливості вдосконалення маркетингового управління органічним виробництвом вивчали

* Мельник Оксана Володимирівна — канд. екон. наук, доцент кафедри економічної теорії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» oksana.v.melnyk@kneu.ua

В. Г. Грановська [18], Л. Ц. Масловська [20], В. А. Савчук [19] та інші. Проте узагальненню особливостей розвитку внутрішнього органічного ринку і проблемам формування попиту на органічні продукти харчування приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Неоднозначна інтерпретація взаємозв'язку економічних категорій, що визначають цінність в економічному дискурсі, зумовлюють відсутність консенсусу у наукових визначеннях ціннісних характеристик процесу капіталоутворення, який традиційно розглядається на основі ресурсного, вартісного або процесного підходів. Актуалізація ціннісного аспекту дослідження капіталоутворення на підприємстві також пов'язана із процесами гуманізації та соціалізації діяльності, відповідно, пояснення змістовної специфіки функціонування та розвитку підприємства за таких умов досить логічно вписується у ціннісний контекст здійснення наукового дослідження.

Результати. Ціннісна проблематика капіталоутворення є однією з центральних у наукових дослідженнях зарубіжних вчених, при цьому змістовне розуміння даного явища серед науковців пострадянського простору є неоднозначним. Це пов'язано з тим, що в економічній теорії переважна більшість науковців або наголошують на синонімічності понять вартості та цінності, або розглядають цінність виключно крізь призму корисності економічних благ. Перш ніж розкрити авторську позицію щодо ціннісних аспектів капіталоутворення на підприємстві вважаємо за доцільне аргументувати авторську позицію щодо співвідношення понять вартості та економічної цінності.

Підміна використання терміну «цінність» на «вартість» у пострадянській економічній наці відбулася з ідеологічних міркувань на початку ХХ ст., що зумовило інше етимологічне і навіть сутнісне наповнення різних концепцій та вчень економічної теорії і, перш за все, марксистської. Фактично, характеризуючи суб'єктивно-об'єктивні, онтологічні та антропологічні аспекти вартості у економічній теорії, мова йшла про характеристики цінності економічного блага, що логічно корелює із загально філософським змістом досліджуваної категорії (рис. 1). Щодо категорії вартість, то її подальше використання буде пов'язано з характеристикою цінності у грошовому вимірюванні, що у зарубіжних наукових джерелах описується термінологією ціна/витрати.

Окрім вартості, критеріями визначення цінності є корисність та змістозначущість. Корисність характеризується здатністю блага надавати суб'єкту можливість задовольняти альтернативні потреби, тобто надавати йому свободу вибору (економічну свободу). Враховуючи те, що вибір передбачає відмову від інших альтернатив, то задоволення потреб на основі корисності пов'язано з витратами. Витратами є корисності, які вже задовольнили потреби. Тобто витрати це є відношення до благ у контексті минулого, корисність — у контексті майбутнього. У такому взаємозв'язку цінність характеризується єдністю корисності та витрат, тобто це є телеологічним відношенням суб'єкту до благ з позицій минулого, теперішнього та майбутнього [1].

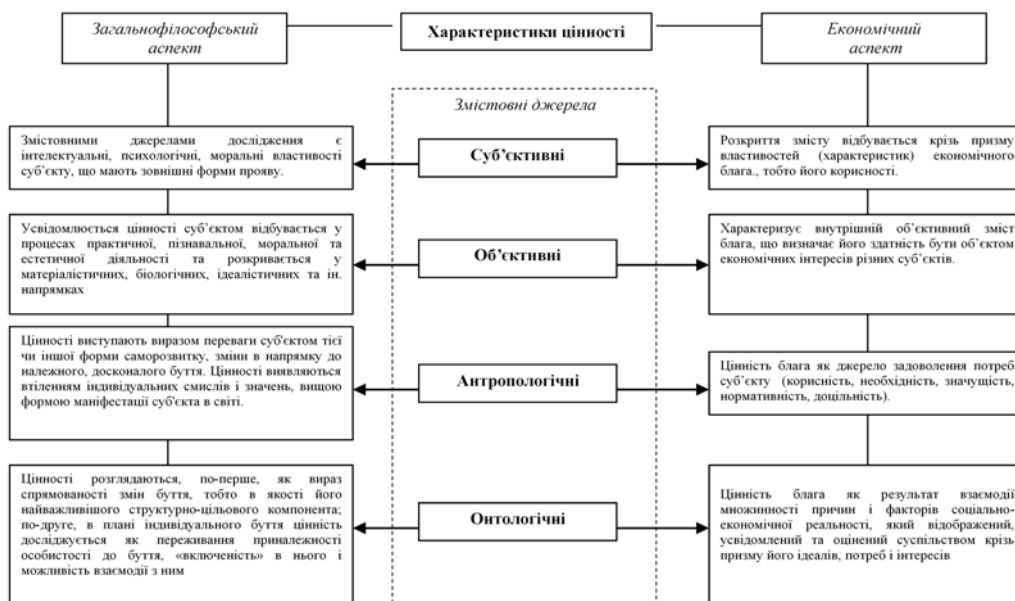

Рисунок 1. Змістовні характеристики цінності у загальнофілософському та економічному аспектах

Джерело: узагальнено та формалізовано автором.

Зміст і значення є основними незаперечуваними характеристиками цінності у теорії аксіології, так як саме вони роблять її предметом схвалення, надаючи право на реалізацію або перевагу порівняно з іншими об'єктами. Актуалізація змістозначущості як критерію визначення цінності в економічному дискурсі представлено у наукових працях Є. Куценко [2], яка розглядає змістовну економічну природу цінності на основі єдності суб'єктивного і об'єктивного, антропологічного і онтологічного джерел, а також матеріалістичних та ідеалістичних аспектів. У кожному з таких аспектів змістозначущість виступає апріорним атрибутом, що характеризує цінність. Імплементация даної логіки у розкриття ціннісної природи підприємства дозволила автору розширити змістовний ланцюжок формування цінності на основі єдності взаємозв'язку, відповідно, виробничої, споживчої, культурно-корпоративної та репутаційної видів цінності.

Щодо терміну «капіталоутворення», то він є похідним від капіталу, відповідно, інтерпретація його змісту є неоднозначно і залежить від того, який підхід закладається в основу визначення капіталу. Найбільш поширеними підходами до інтерпретації капіталоутворення є такі:

- словниковий. Пов'язаний із збільшенням основного капіталу [3]; запасів та інших видів виробничих активів [4];
- інвестиційний. Процес кругообігу грошових коштів, що спрямовано у матеріальні активи, товаро-матеріальні запаси для подальшого виробничого споживання та отримання доходів [5];

- процесний. Процеси трансформації ресурсів у капітал, його накопичення та зростання вартості бізнесу [6, 7];
- управлінський. Цілеспрямований вплив на капітал, з метою формування потоків цінності, що забезпечують зростання вартості підприємства [8, 9];
- стратегічний. Перетворення можливостей бізнес-середовища на потоки цінності, що забезпечують формування та зростання вартості підприємства [10–12].

Узагальнюючи наведені визначення, об'єкти капіталоутворення можна розмістити у логічній послідовності, що формалізовано на рис. 2.

Рисунок 2. Підходи до формування об'єктного ланцюжка капіталоутворення на підприємстві

Джерело: формалізовано автором.

Відповідно до існуючої наукової традиції цінність, як елемент ланцюжка капіталоутворення, розглядається виключно як наслідок перетворення ресурсів на потоки цінності для стейкхолдерів. У процесах активації ресурсів споживча цінність витрачених ресурсів перетворюється на виробничу цінність виробленого продукту (послуги). А кінцевим елементом ланцюжка капіталоутворення є вартість, тобто грошове вимірювання цінності підприємства на основі фундаментальної (як суб'єкту економічних відносин, що характеризується здатністю створювати економічні блага) та ринкової (як інвестиційного блага, що виступає об'єктом потенційного інвестиційного інтересу) цінностей.

Щодо характеристики ціннісного аспекту перетворення можливостей середовища господарювання на ресурси, то у своїх авторських міркуваннях відштовхуємось від концепції можливостей, яка змістовно еволюціонує у два етапи. Відповідно до першого, можливості розглядаються як «первісні блага», що представляють собою універсальні засоби для реалізації суб'єктом своїх цінностей та цілей, а успішність розпорядження ними є питанням власного вибору та відповідальності [13, с. 90–91]. На відміну від ресурсного (потенціального) змісту можливостей, друга концепція фокусується на можливості суб'єкту здійснювати вибір цінних для нього видів діяльності — «видів функціонування» або «функцій» [13, с. 93; 14, с. 305–306].

Зміна критерію визначення цінності з корисності на можливості зумовлює зміщення акценту з результатів діяльності на умови та процеси забезпечення досягнення наслідків, але не стільки матеріалізованих, скільки таких, що характеризуються «множинністю дій та станів» [13, с. 93; 15, с. 327]. За словами А. Сена «... матеріальні результати є основою якості життя і тому не можуть розглядатися як благо або кінцева цінність» [14, с. 307]. Тобто добробут (якість життя) за А. Сеном визначаються можливістю здійснювати спектр видів ціннісно-орієнтованої діяльності [14, с. 305–306].

Можливість реалізації ціннісно-орієнтованої діяльності визначається не тільки наявністю існуючого потенціалу (як зовнішнього, так і внутрішнього), а і організаційною здатністю усвідомлювати, розпізнавати, ідентифікувати, оцінювати та безпосередньо реалізовувати такі можливості. У такій змістовній постановці елементний ланцюг капіталоутворення має бути розширений здатностями, які визначають можливість підприємства використовувати ресурси для забезпечення реалізації цільової діяльності. Роль здатностей різного рівня у процесах діяльності не є однаковою. Рутини та здатності нульового рівня (надалі організаційні здатності) забезпечують можливість виготовлення продукції/послуг як для внутрішнього так і ринкового споживання. Здатності більш високого порядку (динамічні здатності) дозволяють обирати успішні напрямки розвитку бізнесу та формувати відповідне ресурсне забезпечення, змінювати бізнес-моделі, структури ринку, корпоративні моделі, ін.

Ключовою характеристикою елементів у змістовних межах теорії здатностей є позитивний вплив на результати діяльності підприємства, у тому числі у ціннісному аспекті, що реалізується через механізм реконфігурації ресурсів та здатностей. Так, розглядаючи ціннісні аспекти наслідків діяльності підприємства можна умовно виділити ціннісні простори результатів капіталотворення за критеріями: корисності (створюється виробнича та споживча цінність); змісту та значення (формується репутаційна, культурно-корпоративна, інтелектуальна, ін. види цінності); можливостей (стратегічна цінність) (рис. 3). Виходячи із змісту суб'єктивно-об'єктивної природи підприємства як економічного блага його сукупна цінність (V_{total}) буде детермінована всіма видами цінності, що формуються у результаті капіталотворення (формула 1).

$$f(V_{prod}, V_{cons}, V_{cul}, V_{rep}, V_{int}, \dots V_i) \rightarrow \max \quad (1)$$

де V_{prod} — виробнича цінність; V_{cons} — споживча цінність; V_{cul} — культурно-корпоративна цінність; V_{rep} — репутаційна цінність; V_{int} — інтелектуальна цінність; V_i — i -й вид цінності.

Вимірювання сукупної цінності може здійснюватися на основі як фінансових так і не фінансових індикаторів, а особливості їх формування визначаються багатьма факторами, що здійснюють вплив на певний вид цінності. У такому змістовному контексті можна говорити про те, що вартість є одним із критеріїв цінності, а показники фундаментальної, ринкової, інших видів вартості грошовими (фінансовими) вимірювачами сукупної цінності підприємства.

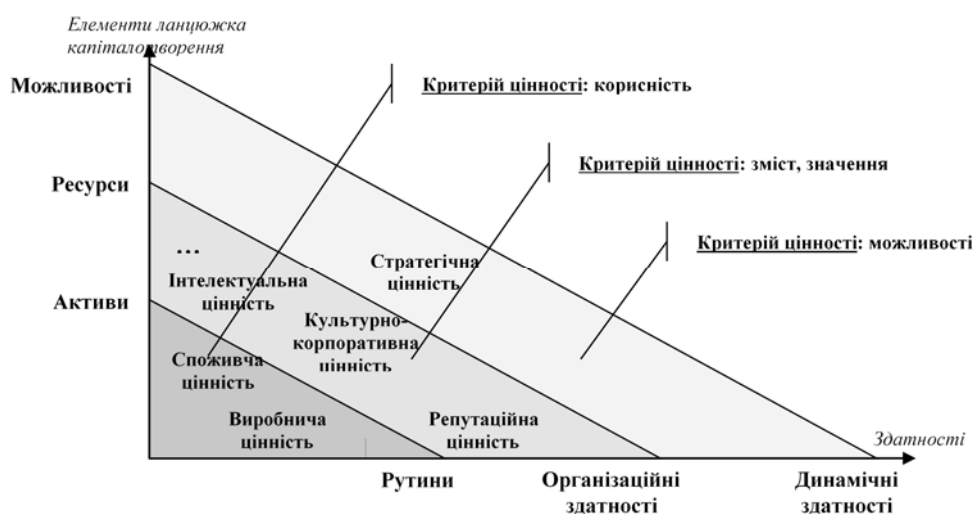

Рисунок 3. Ціннісні аспекти капіталотворення на підприємстві

Джерело: формалізація авторського бачення

Висновки. Представлені результати дослідження ціннісних аспектів капіталотворення на підприємстві є свідченням того, що за сучасних умов розвитку бізнес-середовища відбувається розширення змістовних меж вивчення даної наукової проблематики. Так, об'єктний ланцюг капіталотворення, що традиційно представлено як «можливості → ресурси → активи → цінність → вартість» доповнюється елементом «здатності», причому у досить складній конфігурації, що виступає концептуальною основою пояснення ціннісної природи результатів кожного процесу руху капіталу по різних предметним формам. Таке ускладнення пов'язано також із розширенням інваріантної структури економічної цінності, критеріями визначення якої прийнято корисність, змістозначущість, можливості. Представлені авторські новації у визначенні ціннісних характеристик капіталотворення зумовлюють подальші наукові дослідження в аспектах визначення способів створення окремих видів цінності, вимірювання їх впливу на сукупний ціннісний результат капіталотворення, обґрунтування систем аналітичних індикаторів, на основі яких здійснюються вимірювання видів цінності, а також обґрунтування методів оцінювання сукупної цінності з урахуванням її полікритеріальності.

Література

1. Леиашвили П. Экономическая деятельность: телеологический анализ. Тбилиси: «Сиахле», 2011. 194 с.
2. Куценко Є. К. Діалектика взаємопов'язаних категорій економічної цінності. Стратегія економічного розвитку України. 2019. № 44. С. 16–26.
3. Шпалтаков В. П., Шастин А. В. Эволюция теории капиталобразования. Вестник ОмГУ. Серия: Экономика. 2003. №3. С. 77–78.

4. Экономическая социология: учебное пособие, электронное издание сетевого пространства / под ред. В.И. Верховина. М.: «КДУ», «Добросвет», 2018.
5. Bukhanets V. V. Determinants of enterprise fundamental capitalization in the conditions of post-industrial development. Economics, management, law: socio-economic aspects of development: Collection of scientific articles. Vol 1. Roma: Edizioni Magi, 2016. P. 251–254.
6. Shevchuk, N. V. Economic nature of companies' capitalization. Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал. 2013. № 9 (147). С. 20–26.
7. Шевчук Н. В. Управлінські аспекти капіталізації підприємства. Культура народів Причорномор'я. 2012. № 242. С. 92–96.
8. Рябикіна К. Г. Ефективність управління капіталом підприємств. Кривий Ріг : Видавництво «Діонат» (ФО-П Чернявський Д.О.), 2019. 200 с.
9. Шевчук Н. В. Стратегічні аспекти формування фундаментальної вартості підприємств. У кн.: Проблеми та перспективи ринково-орієнтованого управління підприємствами: теорія, методологія, практика: Колективна монографія. К.: Національний університет «Київ-Могилянська Академія», СТПРЕС, 2015. С. 147–160.
10. Буханець В. В. Стратегічна логіка капіталізації підприємства. У кн.: Стратегія підприємства у постіндустріальному світі. К. : КНЕУ, 2017. С. 224–238.
11. Shevchuk N. V. Management aspects of capitalization in modern conditions of enterprise activities. Bulletin of the National academy of sciences of the Republic of Kazakhstan. № 4. 2019. С.85–89.
12. Сен А. Развитие как свобода. М.: Новое издательство, 2004.
13. Сен А. Идея справедливости. М.: Изд-во Института Гайдара; Фонд «Либеральная Миссия», 2016.
14. Сен А. Возможности и благосостояние. М.: Изд. Института Гайдара, 2012. С. 325–354.

References

1. Leishvili, P. *Ekonomicheskaya deyatel'nost': teleologicheskii analiz*. [Economic activity: teleological analysis]. Tbilisi: «Siakhle», 2011. [in Russian]
2. Kutsenko, E. “Dialektyka vzayemopov'yazanykh katehoriy ekonomichnoy tsinnosti” [“Dialectics of interrelated categories of economic value”]. *Stratehiya ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny* 44 (2019): 16-26. [in Ukrainian]
3. Shpaltakov, V. P. & Shastin, A. V. “Evolutsiya teorii kapitaloobrazovaniya” [“Evolution of the theory of capital formation”]. *Vestnik OmGU. Seriya: Ekonomika*. 3 (2003): 77–78. [in Russian]
4. Verkhovina, V. I. (Ed.). *Ekonomicheskaya sotsiologiya* [Economic sociology]. Moscow: «KDU», «Dobrosvet», 2018. [in Russian]
5. Bukhanets, V. V. “Determinanty kapitalizatsii predpriyatiy v usloviyakh postindustrial'nogo razvitiya”. [“Determinants of enterprise fundamental capitalization in the conditions of post-industrial development”] *Ekonomika, upravleniye, pravo: sotsial'no-ekonomicheskyye aspekty razvitiya*. 1 (2016): 251–254. [in Ukrainian]
6. Shevchuk, N. V. “Ekonomicheskaya priroda kapitalizatsii kompaniy” [“Economic nature of companies' capitalization”]. *Aktualni problemy ekonomiki*. № 9 (147) (2013): 20–26. [in Ukrainian]
7. Shevchuk, N. V. “Upravlins'ki aspekty kapitalizatsiyi pidpriyemstva.” [“Management aspects of enterprise capitalization”] *Kul'tura narodov Prychornomor'ya* 242 (2012): 92–96. [in Ukrainian]
8. Ryabykina, K. H. *Efektivnist' upravlinnya kapitalom pidpriyemstv* [Efficiency of management of capital of the enterprises]. Kryvyi Rih: Vydavnytstvo «Dionat» (FO-P Chernyavs'kyu D.O.), 2019. [in Ukrainian]

9. Shevchuk, N. V. "Stratehichni aspekty formuvannya fundamental'noyi vartosti pidpryyemstv" in *Problemy ta perspektyvy rynkovo-oriyentovanoho upravlinnya pidpryyemstvamy: teoriya, metodolohiya, praktyka* [Problems and prospects of market-oriented enterprise management: theory, methodology, practice]. Kyiv: Natsional'nyy universytet «Kyuyivo-Mohylyans'ka Akademiya», STPRES, 2015. [in Ukrainian]

10. Bukhanets, V. V. "Stratehichna lohika kapitalizatsiyi pidpryyemstva". *Stratehiya pidpryyemstva u postindustrial'nomu sviti* [Enterprise strategy in the post-industrial world] Kyiv: KNEU, 2017. [in Ukrainian]

11. Shevchuk, N. V. "Aspekty upravlinnya kapitalizatsiyeyu v suchasnykh umovakh diyal'nosti pidpryyemstva" ["Management aspects of capitalization in modern conditions of enterprise activities"]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Respubliki Kazakhstan* 4 (2019): 85–89. [in English]

12. Sen, A. *Razvitiye kak svoboda*. [Development as freedom] Moscow: New Publishing House, 2004. [in Russian]

13. Sen, A. *Ideya spravedlivosti*. [The idea of justice]. Moscow: Publishing house of the Gaidar Institute; Liberal Mission Foundation", 2016. [in Russian]

14. Sen, A. *Vozmozhnosti i blagosostoyaniye*. [Opportunities and welfare]. Moscow: Publishing. Gaidar Institute, 2012. [in Russian]

ЦЕННОСТНЫЕ АСПЕКТЫ КАПИТАЛООБРАЗОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Мельник Оксана Владимировна

канд. экон. наук, доцент кафедры

экономической теории,

ГВУЗ «Киевский национальный экономический

университет имени Вадима Гетьмана»

Аннотация. В данной статье представлены результаты изучения проблематики определения ценностной специфики капиталообразования на предприятии, что обусловлено, во-первых, отсутствием единой научной позиции относительно сущностной интерпретации экономической ценности, во-вторых, многоаспектностью существующих подходов к исследованию капиталообразования. Целью данной статьи является определение ценностных результатов процессов капиталообразования с учетом современных особенностей интерпретации содержания ценности и капиталообразования в научном экономическом дискурсе. Полученны результаты критического осмысления фундаментальных положений теории аксиологии и анализа взаимосвязанных категорий экономической ценности, позволили определить основные критерии, по которым целесообразно осуществлять характеристику ценностных аспектов капиталообразования. Базовыми критериями определения ценности в экономике предприятия является полезность и стоимость. Аргументировано авторскую позицию относительно понимания стоимости предприятия, как характеристики его совокупной ценности в денежном измерении. Расширен спектр критериев соержжательного определения экономической ценности «сущностью и значением», а также «возможностями», что обусловлено единством субъективного и объективного, онтологических и антропологических источников ее исследования. Элементную цепочку капиталообразования расширено способностями, которые определяют возможности предприятия, как формы организации капитала, формировать и обеспечивать рост ценностных

результатов. Соединение полученных научных результатов исследования проблематики ценности и капиталообразования позволило упорядочить ценностные результаты в пространстве капиталотворения на предприятии. Данные результаты являются концептуальным базисом для определения совокупной ценности предприятия и разработки методических подходов к ее оценке как в разрезе видов ценности так с учетом специфики форм движения капитала. Ценностный подход к исследованию капиталообразования позволяет учитывать сложную и разнородную специфику современной бизнес-среды и определить приоритеты управленческого фокусирования, которые обеспечивают успешность деятельности предприятия.

Ключевые слова: капиталообразование; ценность; возможности; способности; ресурсы; полезность; стоимость.

VALUE ASPECTS OF CAPITALIZATION AT ENTERPRISE

Oksana V. Melnyk

PhD, Associate Professor, Political Economy
Department, SHEI "Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman"

Abstract. This article is devoted to the problem of determining the value aspects of capital formation in an enterprise, which is due, firstly, to the lack of a unified scientific position on a meaningful understanding of economic value, and secondly, the multidimensionality of existing approaches to the study of capital formation. The purpose of this article is to determine the value results of capital formation processes, taking into account the contemporary features of the interpretation of the content of value and capital formation in scientific economic discourse. Based on the substantive ordering of the fundamental provisions of axiology theory and the critical analysis of interrelated categories of economic value, the main criteria for determining the value aspects of capital formation are determined. The basic criteria for determining value in an enterprise's economy are utility and value. The author's position on the value, which is defined as a characteristic of the aggregate value of the enterprise in monetary measurement, is substantiated. The range of criteria for determining economic value by meaningfulness and opportunities has been expanded due to the unity of subjective and objective, ontological and anthropological sources of its research. The elemental chain of capital formation is expanded with capabilities that determine the capabilities of the enterprise, as a form of capital organization, to form and provide growth in value results. Combining the results of the study of value issues and capital formation allowed organizing the value results in the space of capital formation at the enterprise. The scientific results obtained are a conceptual basis for determining the aggregate value of an enterprise and developing methodological approaches to its valuation both in terms of types of values and taking into account the specific forms of capital movements. The value approach to capital formation research allows to take into account the complex and heterogeneous specifics of the modern business environment and to determine the priorities of managerial focus that ensure the success of the enterprise.

Keywords: capital formation; value; capabilities; abilities; resources; utility; value.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2019